

Сузак районунун бүгүнкү күндөгү социалдык – экономикалык абалы

90 жыл бир чети анча көп эмес, бирок ушул жылдар кылымдарды карыткан мезгил десек болот. Ушул мезгилде адамзат тарыхындагы эң орчундуу окуялар болуп өттү. Согуштун апаат жылдарындагы кыйынчылыктарга чыдап, Жеңишке жетишкен, кийинки учурдагы өткөөл мезгилди башынан өткөргөн эл үчүн аздык кылбайт.

Сузак району, Кыргыз Республикасындагы кереметтүү жаратылышы эң кооз аймакта жайланышып, республикадагы социалдык – экономикасы өнүккөн райондун катарына кирет.

Учурда райондо калктын саны да жыл санап өсүп бара жатат, муну эгер 2000 – жылы райондо 202,9 миң адам жашаган болсо, 2007 – жылы элинин саны 230,8 миңге жеткен. 2009-жылдын 1-апрелине карата калктын саны 240200 миңге жетти. Анын ичинен шаар калкы 11,1 миң, айыл калкы 229,1 миң адам болуп саналат. Сузак – көп улуттуу район, азыр райондо кыргыз (149317), азербайжан, армян, белорус, грузин, дунган, еврей, казак, кореец, латыш, молдова, немец, орус (1082), тажик, татар, түрк (4387), түркмөн, өзбек (79111), уйгур, украин, чечен, эстон жана башка улуттардагы адамдар ынтымактуу өмүр кечиришүүдө.

Азыркы Сузак району 128 айыл кыштактан, бир шаардык башкаруудан, 13 айылдык округдан турат. Анын курамына 1999 – жылы Көк-Жаңгак шаары кошулган. Райондо Кара-Алма, Үрүмбаш, Орток жаңгак токой чарбалары жайгашкан. Жаратылышы жапайы жандыктарга жана өсүмдүктөргө бай.

Райондун аймагында, айрыкча Барпы, Көк-Жаңгак, Атабеков айылдык округдарынын аймагында көмүр кендери, Көк-Арт, Кара-Дарыя айылдык округдарынын аймагында нефть газ кендери бар. Барпы айылдык округунда цемент, шифер чыгарууга, краска чыгарууга керектелүүчү сырьелук материалдар, кен байлыктар жайгашкан. Бул кен байлыктарды иштетүү үчүн атайын пландар, долбоорлор иштелип чыгып, райондун стратегиялык өнүгүү программаларына киргизилген жана азыр алгачкы ишканалар пайда болду.

Райондун эл чарбасынын негизги бөлүгүн дан өстүрүү, тамеки, пахта, май өсүмдүктөрүн өстүрүү түзөт, мал чарбачылыгынан кой, кара мал жана жылкы багуу болуп эсептелет. Жалпы айдоо аянты 44333 га жер болсо, анын ичинен сугат жер 24772 га, кайракы айдоо 19428 га жерди түзөт.

Райондун экономикасын көтөрүү айыл чарба продукцияларын өндүрүү негизги оорунду ээлейт. Ошондуктан талаачылыкта негизинен дан эгиндери, пахта, картошка, жашылча, коон-дарбыз, май өсүмдүктөрү, мөмө жемиштерди өстүрөт. Айрыкча райондун аймагында буудай данын өстүрүүдө дыйкандардын аракетин кубандырат. 2009 – жылдын түшүмү үчүн 17443 га аянтка эгилип орточо түшүмдүүлүк гектарынан орточо 32,6 центнер түшүм алынып жалпы дүң жыйын 56855,2 тоннага жетип райондун жалпы жашоочуларынын буудай данына болгон муктаждыгынын 75,7% га камсыз кылынды.

Азыркы учурда Сузак районунда өнөр жайы дагы өнүгүүдө.

Көк-Жаңгак шаарындагы «Профиль» заводу азыркы мезгилде ОсОО «Жетиген» болуп аталып жаңыдан нефти бургулоочу валдарды чыгарууга киришти. Көк-Жаңгак көмүр бассейнинде мурда шахта башкармалыгына караштуу кендерден азыркы мезгилде ар түрдүү 27 ишкана өз иштерин жүргүзүп келүүдө.

Экономиканын өнүгүүсү өндүрүштүн өнүгүшү менен тыгыз байланышта. 2009 – жылга карата райондун аймагында - 4 даана пахтаны кабыл алып кайра иштетүүчү завод, 2 даана вино чыгаруучу завод, 1 даана жүндү кабыл алып кайра иштетүүчү завод, 1 даана мал терилерин иштетүүчү завод, 9 даана бышык кыш чыгаруучу завод, 10 даана көмүр казуу шахтасы, 1 даана гипсокардон чыгаруучу завод, 1 даана асфальт – бетон чыгаруучу завод, 1 даана тигүү фабрикасы жана Барпы айылында 1 даана «Орозбай ажы» атындагы байпак чыгаруу фабрикасы ийгиликтүү иш жүргүзүүдө.

Азыркы базар экономикасынын шартында орто жана чакан бизнести өнүктүрүүдө мамлекет тарабынан алгылыктуу иш чаралар көрүлүүдө. Орто жана чакан бизнес тармагында – 174 ишкана, 760 даана соода точкалары, 4 базар, 3 соода комплекстери өз иштерин жүргүзүп келишүүдө.

«Дени сак улут» программасын ишке ашыруу үчүн спорт иштерин жандандыруу үчүн ар бир айыл округдардын аймактарында, мектептерде, кесиптик-техникалык окуу жайларда спорт комплекстери, спорт аянтчалары, спорттук залдар ачылды.

Райондун аймагында илимий ачылыштар жана инновациялык технологияларды өндүрүшкө киргизүү максатында Кара-Дарыя айыл округунун аймагында 3 даана МикроГЭС курулду. Ал эми айыл чарбачылыгында болсо талаачылыкта жана мал чарбачылыгында «Байкал - Эм» препараты кеңири колдонулууда.

Ал эми район боюнча 1-сентябрь 2009 – жылга карата 242,3 млн. сомдук инвестиция тартылган, бул көрсөткүч өткөн жылдын ушул мезгилине салыштырмалуу 30,2 млн. сомго көп тартылып, 3600 адам жаңы жумуш орундары менен камсыздалды.

Чет өлкөлөргө Кыргызстан туристтик өлкө катары өтө таанымал эмес. Республикадагы туристтик фирмалар реклама кылууга толук жетише элек. Ошондуктан Республикабызда туризмди өнүктүрүү негизги маселелерден болуп саналат. Анын ичинде туризмди өнүктүрүүгө ыңгайлуу жагдайлар бар. «Сүт эмчек» үңкүрү, Курманбек баатырдын күмбөзүн, «Таш-Булак» булагына сыйынуучулар үчүн шарттарды түзүү керек. Райондо туризмди өнүктүрүү менен биринчиден калктын ден соолугун чыңдоого, экинчиден калкты жумуш менен камсыз кылууга, үчүнчүдөн райондун, облустун, жалпы Кыргызстандын экономикалык өнүгүүсүнө шарт түзөт.

1993-жылдын 23-декабрында Кыргыз Республикасынын Указы менен калкты социалдык жактан колдоо иретинде райондо социалдык жардам берүү бөлүмдөрү уюшулган. 2000-жылы ноябрь айында Кыргыз Республикасынын №636 токтому менен район, шаардык социалдык жактан коргоо башкармасы болуп аталды. Башкармалыктын негизги милдети жана максаты калктын аз камсыз болгон үй-бүлөлөрүнө пособие чектөө, жалгыз бой картаңдарды тейлөө, жеңилдиктерге укугу бар атуулдарга №605 23.08.2006 Мыйзамынын негизинде түрлөрү боюнча жеңилдиктерди берүү менен Улуу Ата Мекендик согуштун майыптарына, Чернобыль апаатынын катышуучуларына көмөк көрсөтүү болуп саналат.

Ушул милдеттерди аткаруу үчүн райондук башкармалыкта финансы, үй-бүлө жана балдарды колдоо, мамлекеттик пособиелерди берүү жана мамлекеттик жеңилдиктерди берүү бөлүмдөрү түзүлгөн.

Бүгүнкү күндө мамлекеттик пособиелерди чектөөдө 1998-жылдын 5-мартындагы №15 «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик пособиелер жөнүндөгү» Мыйзамдын жана Өкмөттүн №216 токтомунун негизинде иш алып барылууда.

Азыркы учурда райондо 9909 үй-бүлө пособие алышат. 29624 бала камсыздандыруу пособиелерин алышат. Район боюнча 2142 үй-бүлө, анын ичинен 2373 атуул пенсия алышат. 1,5 жашка чейинки балдары бар 3538 үй-бүлө пособие алуучулардын эсебине кирет.

Учурдагы базар экономикасынын шарттарында социалдык сферанын жана социалдык саясаттын ролу жогорулоодо. Бардык өнүккөн өлкөлөрдө ички дүң продукцияны түзүүдө калктын жумуш менен камсыз болушуна жана жаңы иш орундарынын түзүлүшүнө чоң маани берилет.

Адабияттар

1. Кыргызстандын социалдык-экономикалык өнүгүүсү, Бишкек 2009.
2. Областтык статистика башкармалыгынын, Сузак районунун статистика бөлүмүнүн статистикалык материалдары, 2009.
3. Кыргыз Республикасындагы 2002-2006-жылдардагы калктын жашоо деңгээли, Бишкек-2007.
4. 2002-2006- жылдардагы Кыргыз Республикасынын өнөр жай тармагы.
5. 2002-2006-жылдардагы Жалал-Абад областындагы социалдык-экономикалык өнүгүшү, Жалал-Абад, 2007.
6. К.Абдымаликов Кыргызстандын экономикасы (өткөөл мезгилдеги), Бишкек-2007.